

MAGDALENA JANAS

Biblioteka Instytutu Neofilologii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

e-mail: magda_janas@wp.pl

Rola biblioteki uczelni pedagogicznej w świetle konektywizmu

ABSTRAKT: W artykule podjęto próbę ukazania specyfiki zyskującego na popularności w ostatnim czasie nowego modelu nauczania jakim jest konektywizm. Wyjaśniono czym różni się kształcenie oparte na metodach konektywnych od paradygmatu obowiązującego obecnie oraz wskazano nowe możliwości, które stwarza ono bibliotekom szkół uczelni pedagogicznych.

SŁOWA KLUCZOWE: biblioteki szkół wyższych, konektywizm, nauczanie

Wstęp

Dzisiejsi studenci to pierwsze pokolenie, które dorastając kształtuje swoją osobowość, styl życia i sposób uczenia się w otoczeniu cyfrowych technologii informacyjnych. Urodzeni po 1990 roku tak piszą o sobie w „Manifeście dzieci sieci”: Sieć nie jest dla nas czymś zewnętrznym wobec rzeczywistości, ale jej elementem. My nie korzystamy z sieci, my w niej i z nią żyjemy [Manifest]. Długotrwałe ich przebywanie w wirtualnym świecie wywołuje, zdaniem neurologa Gary'ego Smalla zmiany w neuronalnej budowie mózgu, które skutkują powstaniem tzw. hipertekstowych umysłów. Myślenie przebiega wówczas nie linearnie, ale wielowątkowo a co za tym idzie, młodzież zapamiętuje mnóstwo danych, lecz nie radzi sobie z ich interpretacją i z ich wykorzystaniem. Eksplozja cyfrowej technologii, jakiej obecnie doświadczamy, zmienia nie tylko sposób, w jaki żyjemy i komunikujemy się ze sobą, ale i nasze mózgi, które ulegają gwałtownej i głębokiej przemianie (Small, cyt. Za: Carr, 2013, s. 151). Zdaniem Smalla „głęboka lektura oraz inne czynności wymagające dłuższej i trwalszej koncentracji stają się trudne w wirtualnym świecie” (Carr, 2013, s. 153), gdyż konieczność oceniania wartości poszczególnych linków i podejmowania kolejnych decyzji, w którą stronę podążać, przy jednoczesnym przetwarzaniu mnóstwa bodźców wymaga ciągłej koordynacji czynności umysłowych i dokonywania wyborów, co odciąga mózg od pracy polegającej na interpretacji tekstu bądź innych informacji (Carr, 2013, s. 153). W zamian za to otrzymujemy jednak co innego, bowiem nasze mózgi uczą się szybkiego koncentrowania uwagi, analizy informacji i niemal natychmiastowego decydowania o podejmowaniu lub niepodejmowaniu dalszych działań (Carr, 2013, s. 174). Tak ukształtowany mózg znakomicie przyswaja krótkie i zwięzłe komunikaty, a ma trudności z opanowaniem treści zawartych w tradycyjnych podręcznikach czy dłuższych wykładach akademickich.

Celem niniejszego artykułu jest zwrócenie uwagi na nowy nurt w nauczaniu, jakim jest konektywizm, a w szczególności możliwości jego wykorzystania w obszarze edukacyjnej działalności bibliotek. W pierwszej kolejności zarysowano wpływ technologii na uczenie się i nauczanie oraz główne zasady konektywizmu. Następnie zaś wskazano implikacje koncepcji konektywistycznych dla praktyki bibliotekarskiej. Przygotowując artykuł posłużono się metodą analizy i krytyki piśmiennictwa.

Konektywizm na tle zmian w edukacji

Następstwem zmian w funkcjonowaniu mózgu jest zmiana modelu uczenia się. Styl uczenia się „pokolenia sieci” jest krótkotrwały, okazjonalny i wielozadaniowy (Hojnacki, 2006). Nauczanie zaś w obecnym kształcie, oparte na behawioralnej dydaktyce, jest postrzegane jako archaiczne i jak pisze Emilia Musiał coraz bardziej oddala się od potrzeb szybko zmieniającej się współczesności (Musiał, 2010). Nowy model kształcenia promował Umberto Eco, który w jednym z wykładów spostrzegł: być może szkoła nie powinna już uczyć, kim był Platon, tylko właśnie, jak filtrować informacje. Człowiekiem kulturalnym nie jest ten, kto zna datę urodzin Napoleona, ale ten, który potrafi ją znaleźć w ciągu minuty [Wikicytaty]. Jak twierdzi Janusz Morbitzer, dzisiejsza szkoła [...] musi skoncentrować się na metanauczaniu, czyli nauczaniu o nauczaniu, musi wyposażać ucznia nie tyle w zestaw szybko dezaktualizującej się wiedzy, co w pakiet umiejętności samodzielnego uczenia się, niezbędny w całościowym kształceniu (Morbitzer, 2012). Zadaniem systemu edukacji jest przygotowanie uczniów do sprawnego działania w przyszłości, zatem powinien on przewidywać i wyprzedzać transformację, a tymczasem szkoły to instytucje zachowawcze. Zdaniem Lechosława Hojnackiego szkolnictwo znajduje się w szczególnie trudnym momencie: większość uczniów należy już do pokolenia cyfrowców, większość zaś nauczycieli, rodziców, wychowawców i decydentów odpowiedzialnych za kształt systemu edukacji należy do pokolenia cyfrowych imigrantów, którego nawyki percepcyjne kształtowały się w poprzedniej epoce informacyjnej. Utrudnia nam to w znacznym stopniu zrozumienie specyfiki nowego pokolenia przez starsze (Hojnacki, 2011, s. 13).

Do tej pory pod pojęciem „wiedza” rozumiano treści utrwalone w umyśle ludzkim w rezultacie gromadzenia doświadczeń i uczenia się (Okoń, 2001, s. 434), a zrównanie wiedzy z informacją było nieuzasadnione. Jak zauważył J. Morbitzer, rozwój technologii spowodował jednak zmianę rozumienia pojęcia „wiedza” i pojęć pokrewnych. Wyraźnie rysuje się tendencja, która powoduje rozmycie dawnego znaczenia pojęcia „wiedza”, wyprowadzając ją z ludzkiego umysłu do globalnej sieci, de facto jednak niemal utożsamiając wiedzę z informacją (Morbitzer, 2010, s. 24).

Z badań prowadzonych pod kierownictwem prof. Barbary Fatygi z Ośrodka Badań Młodzieży Uniwersytetu Warszawskiego wynika, że w Warszawie tylko 6 proc. młodzieży uważa nauczycieli za ważne źródło informacji, podczas gdy aż 77 proc. deklaruje, że więcej dowiaduje się od swoich kolegów lub z internetu (Morbitzer, 2010, s. 21). Dlatego nowoczesne podejście dydaktyczne cechuje się rezygnacją z modelu behawioralnego, kładącego nacisk na wykorzystanie pamięci w trakcie uczenia się oraz na przekazywanie informacji przez nauczyciela. Uznane zyskują zaś metody zmuszające uczących się do samodzielności i kreatywnego działania. Dzięki nowym technologiom informacyjno-komunikacyjnym uczenie się odbywa się w dowolnym czasie i miejscu, a kształcenie instytucjonalne jest tylko jednym z elementów uczenia się przez całe życie.

Rozwój Information and Communication Technologies (ICT) odzwierciedla się w najnowszych teoriach dotyczących powstawania wiedzy – kognitywizmie, konstruktywizmie oraz konektywizmie – kontrowersyjnej teorii zakładającej, że wiedza może

znajdować się w zasobach internetu, a nie w umysłach ludzi. Koncepcja ta ma w Polsce jeszcze niezbyt wielu popularyzatorów, ale warto ją promować, gdyż wydaje się być dobrze dostosowana do potrzeb współczesnych uczniów. Jak pisze Grażyna Grzegorzczuk, konektywizm burzy dotychczasowe rozumienie procesu uczenia się i pogłębiania wiedzy. Natomiast znakomicie odzwierciedla edukacyjną aktywność współczesnego ucznia, który wykorzystując technologie internetowe – poszukuje i selekcjonuje treści, przetwarza je, wykorzystuje do własnych celów, wymienia się nimi z innymi uczniami, włącza do posiadanych zasobów, tworzy nowe informacje i je publikuje (Grzegorzczuk, 2011/2012, s. 10).

Kanadyjscy badacze zajmujący się zastosowaniem nowych mediów w edukacji i nauczaniem online – George Siemens i Stephen Downes, analizując starsze poglądy (behawioryzm, kognitywizm i konstruktywizm), zaproponowali alternatywną koncepcję uczenia się jaką jest konektywizm. Uczenie się stanowi według nich proces ciągły i bazuje w głównej mierze na wykorzystaniu sieci. Teoria konektywizmu łączy wiele teorii uczenia się, uwzględniając struktury społeczne i narzędzia technologiczne. Główne tezy konektywizmu zostały przedstawione w opublikowanym w 2005 r. dokumencie pt. Konektywizm. Teoria uczenia się dla epoki cyfrowej (Connectivism. A Learning Theory for the Digital Age) i brzmią one następująco:

1. Uczenie się i wiedza opierają się na różnorodności opinii;
2. Proces uczenia się przebiega na wiele sposobów;
3. Uczenie się jest procesem łączenia się z określonymi węzłami lub zasobami informacji;
4. Wiedza może być gromadzona poza człowiekiem – np. w bazach wiedzy, portalach internetowych lub w różnych urządzeniach;
5. Myślenie oraz umiejętność uczenia się są ważniejsze niż aktualny stan wiedzy jednostki;
6. Zdolność zauważania połączeń między dziedzinami, ideami i koncepcjami jest umiejętnością nadrzędną;
7. Tworzenie i utrzymywanie połączeń jest istotnym elementem procesu ustawicznego uczenia się;
8. Aktualna wiedza, potrzebna w danym momencie, leży u podstaw konektywnej czynności uczenia się;
9. Podejmowanie decyzji już samo w sobie jest procesem uczenia się.

Czynności konektywego uczenia się z wykorzystaniem zasobów internetu to: czytanie, przeglądanie informacji, wybór i streszczanie zawartości, kopiowanie treści do własnych plików, tworzenie węzłów wiedzy i nadawanie im tytułów, gromadzenie różnych opinii, przetwarzanie informacji i łączenie różnych problemów, stawianie pytań i formułowanie problemów, przetwarzanie, skracanie, modyfikowanie treści i redagowanie nowych tekstów, poprawianie, sprawdzanie, korygowanie ich oraz samodzielne ocenianie oraz konsultowanie swoich tekstów z innymi, zbieranie opinii i recenzji efektów własnej pracy (Sawiński, 2010, s. 5). Kluczową zasadą uczenia się w konektywizmie jest więc „wiedzieć gdzie” (know-where) zamiast „wiedzieć jak” (know-how). Uwaga jest skierowana na umiejętność samodzielnego poszukiwania treści, oceny wartości źródeł informacji oraz

dostrzegania zależności pomiędzy różnymi ideami i koncepcjami. Wykorzystywanie metody konektywnej w kształceniu wiąże się z odejściem od konieczności przyswajania mnóstwa informacji w kierunku uczenia się wybierania z nich pojęć kluczowych, budowania struktury połączeń pomiędzy nimi, indeksowania, analizowania oraz syntezy.

Obowiązki nauczyciela pracującego metodą konektywną ulegają przededefiniowaniu w stronę relacji partnerskich. Ma on być bardziej mentorem i opiekunem niż wykładowcą i egzaminatorem. Uczniowie zaś powinni otworzyć się na kreatywność i samodzielność w zdobywaniu wiedzy. Muszą też posiadać świadomość informacyjną, która została zdefiniowana przez Agnieszkę Szewczyk jako zdolność umysłu do odzwierciedlenia rzeczywistości związanej z funkcjonowaniem społeczeństwa informacyjnego (Szewczyk, 2004, s. 53). Dlatego też rozwój kompetencji informacyjnych powinien stanowić podstawowy cel na wszystkich poziomach kształcenia. Tymczasem, jak twierdzi Hanna Batorowska, dyskusje pedagogów koncentrują się wokół strategii uczenia w epoce cyfrowej, z pominięciem uznania kultury informacyjnej jako przedmiotu i celu polityki edukacyjnej, a zarazem polityki informacyjnej państwa (Batorowska, 2009, s. 10–11).

Konektywizm w praktyce bibliotecznej

Edukacja w myśl zasad konektywizmu to prawdopodobnie odległa przyszłość, ale już teraz nurt ten doskonale może sprawdzić się w bibliotekach w kształceniu kompetencji informacyjnych rozumianych jako zespół umiejętności umożliwiających rozpoznanie zapotrzebowania na informację oraz jej lokalizowanie, ocenę i efektywne wykorzystanie (Torlińska, 2004, s. 369). Z ideą konektywizmu współgra kształcenie kompetencji informacyjnych na podstawie modelu SCONUL¹. Można w nim wyodrębnić podstawowe umiejętności biblioteczne (rozpoznawanie potrzeb informacyjnych, lokalizacja i dotarcie do informacji) oraz wiedzę dotyczącą technologii informacyjnej (porównywanie i ocenę informacji, rozumienie i wykorzystanie informacji, łączenie ich z już posiadanymi i tworzenie nowej wiedzy, przekazywanie wiedzy).

Bibliotekarze, których kontakt z czytelnikiem nie jest tak formalny i nie opiera się na zależności, mogą doskonale sprawdzić się w roli przewodnika po wirtualnym świecie informacji. Z racji codziennych obowiązków szerzej dostrzegają oni społeczne i kulturowe konteksty korzystania z informacji i mogą uczyć jej mądrego i etycznego wykorzystania. Bibliotekarze, w przeciwieństwie do nauczycieli, mają niezbędną wiedzę i doświadczenie w gromadzeniu, selekcjonowaniu i organizowaniu informacji. Zadaniem bibliotek jest więc zintensyfikowanie prac nad tworzeniem źródeł informacji (rozwój katalogów online, bibliotek cyfrowych, bibliograficznych baz danych), poprawą ich jakości oraz przystępności, uczenie prawidłowego wyszukiwania i selekcjonowania informacji (np. w różnorodnych wyszukiwarkach internetowych, otwartych zasobach edukacyjnych), uświadamianie konieczności przestrzegania praw autorskich (legalność oprogramowania, wskazywanie

¹ SCONUL (Society of College, National and University Libraries) jest brytyjską organizacją biblioteczną, która m. in. opracowała standardy kształcenia kompetencji informacyjnych - 7 filarów kompetencji informacyjnych.

źródła informacji, umiejętność tworzenia przypisów bibliograficznych itp.) w formie pracy z użytkownikiem indywidualnym czy też poprzez rozwijanie bibliotecznych kursów e-learningowych.

Podsumowanie

Traktowanie formalnej edukacji jako głównej drogi do zdobycia wiedzy jest anachronizmem. Wiedza zawarta w podręcznikach i przekazywana przez nauczycieli i wykładowców nie jest już głównym źródłem nauczania. Coraz powszechniej staje się nim internet i jego użytkownicy, którzy mają do zaproponowania o wiele więcej, niż zestandaryzowana a często nudna szkoła. Internet stał się „miejscem” edukacji nieformalnej, szansą na realizację pasji i zainteresowań.

Jest to wielkie wyzwanie dla osób odpowiedzialnych za proces kształcenia przyszłych nauczycieli. Uczelnie pedagogiczne muszą przeprogramować kształcenie studentów, zerwać z rutynowym formowaniem nauczyciela jako mistrza w swojej dziedzinie. W ten nurt wpisują się doskonale biblioteki. Wyprzedzając zmiany w edukacji, bibliotekarze powinni „zaprzyjaźnić” się z konektywizmem, aby w przyszłości być oparciem dla wykładowców i studentów, a także dla bibliotek szkół kształcących przyszłych nauczycieli. Nawiązanie ściślejszej współpracy z wykładowcami, baczna obserwacja zmieniających się potrzeb znacznie ułatwiłyby przejście do nowego stylu nauczania, w którym znaczenie umiejętności informacyjnych ogromnie wzrasta.

Bibliografia:

1. Batorowska H. (2009), Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji, Warszawa.
2. Fankanowski M., Czy konektywizm jest szansą polskiej edukacji? Tryb dostępu: http://www.cen.uni.wroc.pl/Pliki/Wydawnicza/21_wybrane_teksty/06_fanki.pdf [2.03.2016].
3. Grzegorzczak G. (2011/2012), Konektywizm – teoria uczenia się w epoce cyfrowej, „Oświata Mazowiecka”, nr 10, s. 8-10
4. Hojnacki L. (2006), Pokolenie m-learningu - nowe wyzwanie dla szkoły. „E-mentor” [on-line]. nr 1 (13). Tryb dostępu: <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/13/id/239>
5. Hojnacki L., (red.) (2011), M-learning, czyli (r)ewolucja w nauczaniu, Warszawa. Tryb dostępu: http://www.edunews.pl/images/pdf/Mobilna_edukacja_nauczyciel_2011.pdf [2.03.2016].
6. Kołodziejczyk W., Polak M. (2011), Jak będzie zmieniać się edukacja, Warszawa. Tryb dostępu: http://www.instytutobywatelski.pl/wp-content/uploads/2011/11/edukacja_kolodziejczyk-polak_internet.pdf. [8.03.2016]
7. Manifest dzieci sieci (2012), [on-line]. Tryb dostępu: <http://www.sdp.pl/bez-kategorii/3165,manifest-dzieci-sieci,1331112200> [4.10.2016]
8. Morbitzer J., (2012), Medialność a sprawność edukacyjna ucznia, W: Człowiek – Media – Edukacja, Kraków, 28-29 września 2012 r. 22. Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, [on-line]. Tryb dostępu http://www.ktime.up.krakow.pl/symp2012/referaty_2012_10/morbitz.pdf [9.03.2016].
9. Morbitzer J., (2012), Szkoła w pułapce Internetu, W: Człowiek – Media – Edukacja, Kraków, 24-25 września 2010 r. 20. Jubileuszowe Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, [on-line]. Tryb dostępu: <http://www.ktime.up.krakow.pl/ref2010/morbitz.pdf> [9.03.2016].
10. Musiał E., (2012), Wybrane strategie uczenia się w epoce cyfrowej, W: Człowiek – Media – Edukacja, Kraków, 24-25 września 2010 r. 20. Jubileuszowe Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, [on-line]. Tryb dostępu: <http://www.ktime.up.krakow.pl/ref2010/musial.pdf> [9.03.2016].

11. Sawiński J. (2010), Uczeń uczy się dziś konektywnie, „Trendy. Internetowe Czasopismo Edukacyjne”, nr 2/2010, s. 3-5, [on-line]. Tryb dostępu: <http://bc.ore.edu.pl/Content/258/Trendy+nr+2-2010.pdf> [1.04.2016].
12. Siemens G., Connectivism: a learning theory for the digital age (2004), [on-line]. Tryb dostępu: <http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism.htm>. [20.03.2016]
13. Szewczyk, A. (2004). Świadomość i kultura informacyjna, w: Dylematy cywilizacji informatycznej, A. Szewczyk (red.), Warszawa, s. 12-31.
14. Torlińska B. (2004), Alfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne W: Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy. Media a edukacja, red. W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), Poznań, s. 368-379.
15. [Wikicytaty, U. Eco], [on-line]. Tryb dostępu: https://pl.wikiquote.org/wiki/Umberto_Eco [11.03.2016]

The role of the pedagogical university library in the light of connectivism

Abstract: The article attempts to present the specificity of a new teaching model called connectivism which has been gaining in popularity recently. The author explains how teaching based on connective methods differs from the paradigm currently in force and identifies new opportunities that it creates for libraries of pedagogical universities.

Keywords: academic libraries, connectivism, teaching

